

VATANSIZLIĞA İLİŞKİN KILAVUZ İLKELER NO. 2:
Bireylerin Vatansız Kişiler olup olmadıklarının Belirlenmesi için Prosedürler

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) bu Kılavuz İlkeleri, vatansızlığı ele almaya ilişkin görev yetkisinin yükümlülüklerine uygun şekilde tanzim etmektedir. Söz konusu yükümlülükler, başlangıçta BMMYK Tüzüğü'nün 6. Paragrafının (A) bendinin (II) alt-bendinde ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1. Maddesinin (A) fıkrasının (2). alt-fıkrasında belirtilen mülteci olan vatansız kişilerle sınırlandırılmıştı. Ofis'in görev yetkisi, Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi'nin 11. ve 20. Maddelerinde öngörülen görevlerin BMMYK tarafından üstlenilmesi amacıyla, söz konusu Sözleşme'nin koşulları kapsamındaki kişileri kapsamak üzere 1974 yılı 3274 (XXIX) sayılı ve 1976 yılı 31/36 sayılı Genel Kurul Kararları ile genişletilmiştir. Ofis, 1995 yılı 50/152 sayılı Genel Kurul Kararı ile kabul edilen 78 sayılı BMMYK Yürütme Komitesi Kararı kapsamındaki vatansız kişilerin sorumluluğu ile görevlendirilmiştir. Genel Kurul daha sonra da 2006 yılı 61/137 sayılı Kararı ile, BMMYK için dört geniş sorumluluk alanını düzenleyen 106 sayılı Yürütme Komitesi Kararını onaylamıştır. Söz konusu karar, vatansızlığın tespiti, önlenmesi ve azaltılması ile vatansız kişilerin korunmasına dair konuları içermektedir.

Bu Kılavuz İlkeler; Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi'nin 50. Yıldönümü bağlamında uzmanların katılımıyla yürütülmüş olan bir dizi müzakerenin sonucu olup, özellikle 2010 yılının Aralık ayında İsviçre'nin Cenevre şehrinde gerçekleştirilen Vatansızlığın Tespitine ilişkin Prosedürler ve Vatansız Kişilerin Statüsü'ne ilişkin Uzmanlar Toplantısının Karar Özetlerinden oluşmaktadır. Söz konusu Kılavuz İlkeler; Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi'nin 1. Maddesinin 1. Fıkrasındaki "Vatansız Kişi" Tanımına ilişkin Kılavuz İlkeleri ve hazırlık aşamasındaki Ulusal Düzeyde Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin Kılavuz İlkeler ile birlikte yorumlanmalıdır. Söz konusu Kılavuz İlkeler, BMMYK Vatansızlığa dair Elkitabı olarak zaman içinde yayınlanacaktır.

Söz konusu Kılavuz İlkeler; hükümetler, STKlar, hukukçular, karar mercileri ve yargı ile vatansızlık alanında çalışan BMMYK ve diğer BM kurumları personeline hukuki yorumlamalar açısından rehberlik sunmayı amaçlamaktadır.

I.GİRİŞ

a)Genel Açıklama

1. Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi (1954 Sözleşmesi); “vatansız kişi” kavramının uluslararası hukuki tanımını ve söz konusu bireylerin hak ettikleri muamele standardını belirlemekle beraber, söz konusu vatansız kişilerin tespitine yönelik kullanılacak herhangi bir mekanizma öngörmemektedir.¹ Ancak, Devletlerin 1954 Sözleşmesi’nden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekliliği ve bu açıdan da kendi yargı yetkileri içindeki vatansız kişilere uygun muameleyi göstererek bu kişileri tespit etmeleri gerektiği Sözleşme kapsamında dolaylı olarak ifade edilmektedir. Bu Kılavuz İlkeler, söz konusu mekanizmalarla ilgili olarak ortaya çıkabilecek olan kanıt sorunları da dahil olmak üzere, vatansızlığın tespiti için gerekli prosedürlerin oluşturulmasına yönelik modeller hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır.

2. Devlet yetkilileri, günlük hayatta vatandaşlığın kritik rolünü yansıtan birçok konuda bir kişinin vatansız olup olmadığı sorusu ile karşı karşıya kalabilir. Örneğin, bireylerin pasaport veya kimlik belgeleri için başvuruda bulunmaları, yasal ikametgah veya kamu sektöründe istihdam için başvuruları, oy haklarını kullanmak istemeleri, askerlik yapmak istemeleri veya devlet hizmetlerine erişim çabaları vatandaşlık statüsü ile ilgili hususlardır. Vatandaşlık ve vatansızlık mevzusu, bir bireyin bir ülkede bulunma hakkının ülkeden ihraç prosedürleri ile sorgulanması durumunda da ortaya çıkabilir. Mülteci statüsü tespitinde tabiiyet, genellikle bireyin haklı zulüm korkusu ile ilgili iddiaların bağlantılı olduğu ülkenin (veya ülkelerin) saptanmasında kilit bir rol oynar. Vatansızlığın değerlendirilmesi, bir bireyin Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi’nde (1961 Sözleşmesi) düzenlenen teminatların uygulanmasını talep ettiği durumlarda gerekli olacaktır. Bu konudaki örnekler, vatansızlığın tespitinin adli ve idari olmak üzere, çeşitli alanlarda gerekli olduğunu göstermektedir.

3. Bu Kılavuz İlkeler, münhasıran değilse de spesifik olarak, bir bireyin vatansız olup olmadığını tespitine yönelik prosedürleri ele almaktadır. Bu Kılavuz İlkelerinin odaklandığı konu, 1954 Sözleşmesi’nde tanımlandığı biçimiyle vatansız kişi kavramı ve 1954 Sözleşmesi’ne taraf olan Devletlerin yükümlülükleridir. Söz konusu antlaşmayla bağlı bulunmayan Devletler ve de facto (*fili*) vatansız kişilerin saptanması konusuna da değinilmektedir. Her ne kadar bir birey, sırasıyla, 1954 Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi) uyarınca hem vatansız bir kişi, hem de bir mülteci olabilse de; vatansız bir mülteci, 1951 Sözleşmesi’nin korumasından yararlanacaktır. 1954 Sözleşmesi, esasen, mülteci olmayan vatansız kişilere gösterilen muamelenin düzenlenmesi için geliştirilmiştir.

4. Nispeten az sayıdaki ülkede vatansızlığın tespiti için prosedürler belirlenmiştir ve bunların bir kısmındaki düzenlemeler de detaylı değildir. Söz konusu mekanizmaların uygulanmasına ilişkin artan bir ilgi bulunmaktadır. Vatansızlık, Uluslararası Hukuk çerçevesinde, hukuk ile ilgili bir kavramdır. Bu nedenle, vatansızlığın tanınması; özellikle güvenli bir hukuki statünün sağlanması ve 1954 Sözleşmesi uyarınca vatansız kişilere sunulan haklardan yararlanma olanağının sağlanması, vatansız kişilerin insan haklarına olan saygının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

5. Ayrıca, vatansızlık tespit prosedürlerinin oluşturulması, Devletlerin de menfaatindedir. Söz konusu prosedürlerin oluşturulması, Devletlerin 1954 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini gözetebilme kapasitesini artırır. Vatansızlığın karma göç hareketlerinden kaynaklandığı ülkelerde, vatansızlığın tespitine yönelik prosedürler söz konusu devletin kendi topraklarındaki vatansız nüfusun büyüklüğü ve profilini değerlendirmesine de yardımcı olur ve bu nüfus için gerekli devlet hizmetlerinin belirlenmesini sağlar. Vatansızlığın tespiti ayrıca, temeldeki nedenin ortaya çıkarılmasına ve vatansızlığın ve

¹Vatansız kişi tanımı, 1954 Sözleşmesi’nin 1.maddesinin 1.fikrasında yer almaktadır: “vatansız kişi terimi, kendi hukukunun işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi anlamına gelir.” Madde1 (1)’deki tanımı hakkında detaylı yorum için; bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html> adresinde bulunan BMMYK’nin Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi Madde1 (1)’deki “Vatansız Kişi” tanımına ilişkin Kılavuz İlkeler.

vatansızlıkla ilgili yeni eğilimlerin önlenmesine yardımcı olur.

b) Vatansızlığın Tespiti ve Vatandaşlık Hakkı

6. Vatansızlığın tespitine ilişkin prosedürler, Devletlerin 1954 Sözleşmesi kapsamındaki taahhütlerini yerine getirmelerine genel olarak yardımcı olmaktadır.. Ancak, söz konusu prosedürlerin kullanımı, bazı vatansız nüfuslar açısından uygun olmayabilir. Vatansızlık hem göç bağlamında hem de göç dışında bir bağlamda ortaya çıkabilir ve belli bir ülkedeki vatansızlık profili, bu senaryolardan herhangi birine uygun olabileceği gibi bunların karması şeklinde de olabilir. Göç dışındaki bir bağlamda bulunan birtakım vatansız nüfus, “kendi ülkelerinde” kalırlar ve *in situ* (yerinde) nüfuslar olarak adlandırılabilirler.² Bu kişilere buldukları ülkelerde uzun süreden beri var olan bağları sebebiyle vatansız kişi statüsü sağlanması amacıyla statü belirleme prosedürlerinin uygulanması uygun değildir. Mevcut uluslararası standartlar ve vatansızlığın azaltılmasındaki Devlet uygulamaları bazında; söz konusu bağlar, uzun süreli daimi ikamet veya Devlet halefiyeti zamanındaki ikameti içermektedir. İncelenmekte olan nüfusların koşullarına bağlı olarak; Devletlerin, vatansızlık tespit prosedürlerinden ziyade hedef odaklı vatandaşlık kampanyaları veya vatandaşlık doğrulama çalışmaları yapması önerilebilir.³

7. Hedef odaklı vatandaşlık kampanyaları; kişilerin vatansız olarak tespiti ile söz konusu statünün verilmesinden ziyade, vatansızlık durumunun vatandaşlığın verilmesi vasıtasıyla çözülmesi amacını taşır. Birtakım Devletler, bazı durumlarda BMMYK'nın de desteği ile, topraklarında eskiden beri bulunan vatansız nüfuslara ilişkin vatandaşlık kampanyaları yürütmüştür. Devletlerin vatandaşlık kampanyası yürütüyor olmalarına rağmen vatansız bireyler için vatandaşlık tespit prosedürlerinin oluşturulması; o ülkedeki vatansız kişi profillerinin karma olması ya da zaman içinde değişebilir niteliğinin bulunması nedeniyle *in situ* (yerinde) nüfus kapsamına girmeyen vatansız bireyler için oldukça faydalıdır.

8. Vatandaşlık doğrulama prosedürleri, bir bölgedeki bireylerin vatandaşlık statülerini ispatlamada zorluklarla karşılaştıkları durumlarda bireylere yardımcı olur. Söz konusu prosedürler, genellikle kişinin hem o ülkedeki vatandaşlığını, hem de diğer bir Devletteki vatandaşlığını, belgelendirilmesi için erişilebilir, hızlı ve kolay bir süreçten oluşur.

9. Vatandaşlık kampanyalarının ve vatandaşlık doğrulama prosedürlerinin usule ilişkin gereklilikleri, vatansızlık tespit prosedürlerinde uygulamada kullanılanlar ile aynı olacaktır. Bu prosedürlerin bir ülkedeki kanıt biçimlerini ve vatandaşlık statülerini ispat ederken başvuranların yaşadığı zorlukları yansıması gerekmektedir. Ancak, bazen bölgede doğmak veya vatandaş olan bir soydan olmak gibi vatandaşlık kanunları kapsamındaki ilgili kriterlerin karşılandığına dair topluluk üyelerinin yeminli ifadelerinin bulunduğu haller de yeterli görülebilir ve yazılı delil aranmayabilir.

II. VATANSIZLIK TESPİT PROSEDÜRLERİ

a) Tespit Prosedürlerinin Modeli ve Yeri

10. 1954 Sözleşmesi'nin söz konusu hususlarda sessiz olması sebebiyle, Devletlerin vatansızlık tespit prosedürlerinin nasıl oluşturulacağı ve işleyişi hususunda geniş takdir yetkileri bulunmaktadır. Vatansız nüfusun tahmini büyüklüğü ve çeşitliliğine ilaveten incelenecek olan hukuki ve sübut hususların karmaşıklığı gibi yerel faktörler, seçilen yaklaşım üzerinde etkili olacaktır. Ancak, söz konusu prosedürlerin etkili olması için, vatansızlığın tespitinde bahse konu mekanizmanın, tek bir amacı değil

²“Kendi ülkesi” ibaresi ve BM İnsan Hakları Komitesi tarafından yorumlanışı; Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ICCPR) 12.maddesinin 4.fıkrasından alınmıştır.

³Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b9e0c3d2.html> adresindeki 2010 BMMYK, Vatansızlığın Ele Alınması için Eylem Strateji Notu'nun 50. Paragrafı: “... gerçekçi ve acil amacın, söz konusu nüfusun vatandaşlığı kazanması, yeniden vatandaş olması veya bu nüfusun vatandaşlığının teyidi olduğu durumlarda, kaynaklar vatansızlığın resmi bir şekilde tespitine ayrılmamalıdır. Bugenilikle, söz konusu nüfusun tamamının ikamet ettikleri Devlet ile önemli bağlarının bulunduğu, uzun zamandır bekleyen durumlar için geçerlidir.”

spesifik bir amacı olmalıdır.

11. Mevcut Devlet uygulamaları, ülkeye özgü değerlendirmeleri yansıtan, ulusal idari yapılar dahilindeki vatansızlık tespit prosedürlerinin konumuna ilişkin değişiklik göstermektedir. Devletler, merkezi bir prosedür veya yerel makamlarca yürütülen bir prosedür arasında seçim yapabilir. Statü tespitini yapan memurların gerekli tecrübeyi geliştirilebilmelerini daha muhtemel kıldığından, merkezi prosedürler tercih edilir. Ülkenin farklı yerlerindeki başvuranların rahatça erişimini sağlamak için farklı tedbirler uygulanabilir: örneğin, başvuran kişi ile özel görüşmeler de dahil olmak üzere, ilgili konuların yerel düzeyde uygun şekilde incelenmesini koordine edebilecek ve yönlendirebilecek bir makamın, merkezi bir tespit kurumuna yönlendirmek üzere başvuruları kabul etmesine izin verilmesi gibi.

12. Bir kişinin vatansız olup olmadığının saptanması karmaşık ve zorlu olabilir, ancak, tespit prosedürlerinin mümkün olduğunca basit, adil ve etkin olması hem Devletlerin hem de vatansız kişilerin yararına. Bu maksatla, bazı Devletler mevcut idari prosedürleri vatansızlık tespitini içerecek şekilde adapte edebilir. Dikkate alınacak olan faktörler; idari kapasite, vatansızlık konularında mevcut tecrübe ve vatansız nüfusun tahmini büyüklüğü ve biçimidir. Birleştirilmiş bir prosedürde, vatansız kişi tanımının açıkça anlaşılması, uygun şekilde uygulanması ve usule ilişkin teminatlara ve sübut standartlara riayet edilmesi esastır.

13. Bazı Devletler, vatansızlık tespiti prosedürlerini göçmenlik makamlarının yetkisine dahil etmeyi seçebilirler. Diğer Devletler, vatansızlık tespitini vatandaşlık mevzularından, örneğin vatandaşlığa kabul başvuruları veya vatandaşlık taleplerinin tasdiki gibi konulardan mesul olan kuruma devredebilir. Bu durum, bilhassa, ilgili bireylerin Devlette eskiden beri süregelen bir şekilde yerleşik olma ihtimalleri olduğu durumlarda uygundur.

14. Bazı vatansız kişilerin aynı zamanda mülteci de olabilmesi sebebiyle; Devletler, vatansızlığın ve mülteci statüsünün tespitini aynı prosedürde birleştirmeyi düşünebilirler. Vatansızlık tespit prosedürünün biçim veya yerine bakılmaksızın, sığınma isteyen kişilerin ve mültecilerin başvurularının gizlilik gerekliliklerine uyulmalıdır.⁴

15. Mali kaynaklar ve insan kaynakları hususları, vatansızlık tespit prosedürlerinin planlanmasında önemli olacaktır. Vatansızlık tespit prosedürleri bulunan ülkelerde başvuruların az sayıda olduğu görülmüştür. İlgili masraflar, vatansız kişilerin aksi takdirde başvuracağı göçmenlikle ilgili diğer idari mekanizmalardan elde edilecek tasarruflar ile dengelenebilir.

b) Prosedürlere Erişim

16. Prosedürlerin adil ve etkili olması için; söz konusu prosedürlere erişim sağlanmalıdır. Hedeflenen bilgilendirme kampanyaları ve uygun olan yerlerde, prosedürler hakkında rehberlik sağlanması gibi yollarla bilginin paylaşılması, vatansız kişilerin mekanizmaya erişimine olanak sağlamaktadır. Bireylerin bazen vatansızlık tespit prosedürlerinden haberdar olmaması veya vatansızlık statüsüne başvurmaya tereddüt etmeleri durumu ortaya çıkabileceğinden; bu prosedürler, prosedürün Devlet makamlarının kendileri tarafından da başlatılmasına olanak veren bazı faydalı teminatlara erişebilir.

17. Bir Devletin topraklarındaki herkes, vatansızlık tespit prosedürlerine erişebilmelidir. Sözleşme'de, vatansızlık tespiti için başvuranların yasal olarak bir Devletin sınırları içinde bulunmalarını gerektiren herhangi bir koşul bulunmamaktadır. Bu tür bir koşul aranması vatansız kişilerin vatansızlığın doğası gereği herhangi bir Devlete yasal olarak girmeleri veya herhangi bir Devlette yasal olarak yaşamaları için gerekli belgelerden yoksun olmaları sebebiyle adil olmayacaktır.

18. Ayrıca, Sözleşme'de bireylerin vatansızlık statüsü talep etmeleri için bir süre sınırlaması getirilmesine ilişkin de herhangi bir kural bulunmamaktadır. Söz konusu süre sınırlamaları,

⁴Mülteci ve vatansızlık tespit prosedürlerinin koordine edilmesine ilişkin daha detaylı bilgi için; bkz. 26-30. paragraflar.

bireylerin 1954 Sözleşmesi'nin korumasından yararlanmalarını keyfi olarak kapsam dışında bırakabilir.

c) Usüle ilişkin Garantiler

19.Vatansızlık tespiti prosedürlerine hukuk içerisinde resmiyet kazandırılmalıdır. Prosedürlerin mevzuata dayalı olarak oluşturulması, adalet, şeffaflık ve açıklığı sağlar. Usule ilişkin garantiler; vatansızlık tespit prosedürlerinin temel unsurlarıdır. Mülteci statüsü tespit prosedürleri de dahil olmak üzere, idari hukuk prosedürlerine entegre edilmesi gereken kanuni prosedür garantileri bu bağlamda zaruridir. Bu sebeple, Devletlerin aşağıdaki tedbirleri kapsam içerisine dahil etmeleri teşvik edilmektedir:

- Uygunluk kriterleri, tespit prosedürleri ve vatansızlığın tanınmasına bağlı haklara ilişkin bilgilerin makamlarca birçok dilde paylaşılması; tüm başvuranlara prosedürlere ilişkin rehberliğin anlayacakları dillerde sunulması;
- Karar alma konusunda sorumlu bir yetkili ile görüşme yapma hakkının bulunması;
- Başvuruların yazılı olarak ibraz edilmesi ve gerektiğinde yardımın verilmesi;
- Yazılı başvurulara ve görüşmelere istinaden, yazılı/sözlü tercüme için yardımın mevcut olması;
- Ailenin her üyesinin bağımsız bir başvuruda bulunma hakkı olması;
- Bir erişkinin bakmakla yükümlü olunan çocuk adına başvuru yapabilmesi ve refakatsiz çocuklar için usule ilişkin bazı özel garantilerin mevcut olması;
- Fikir belirtme kapasitesine sahip çocukların dinlenme hakkının bulunması;
- Başvuranların hukuk müşavirlerine erişiminin olması; ücretsiz hukuki yardımın verilmesi durumunda, söz konusu yardımın maddi olanakları olmayan başvuranlara sunulması;
- Tespitlerin, incelenen talep ile ilgili geçmiş dönemlerdeki kanun ve uygulamalara ilişkin bilgileri de içine alacak şekilde, ilgili Devletlerdeki vatandaşlık kanunu ve uygulamalara ilişkin ülke bilgisine istinaden hak taleplerinin münferit esaslarına göre yapılması;
- Tespitlerin adli bir ortamda yapılması durumunda, sürecin delillerin sunulmasından ziyade soruşturma amacı taşıması;
- Kararların gerekçeli ve yazılı olarak alınması;
- Kararların, makul bir sürede alınması ve iletilmesi;
- Temyiz hakkının bulunması; ve
- BMMYK'ya erişimin garanti edilmesi.

20. Prosedürlerin adil ve etkin olmasını sağlamak için, Devletlerin, tespit sürecinin sonucu beklenirken bireyleri topraklarından ihraç etmekten kaçınmaları tavsiye edilir.

21. Özel bir görüşme hakkı ve süreç boyunca gerekli sözlü/yazılı tercüme yardımı; başvuranların durumlarını tam olarak sunma imkanını elde etmeleri açısından ve hak taleplerine esas olan bilgileri sunmaları ve açıklamaları için gereklidir. Usule ilişkin söz konusu prosedürler, karar alıcı konumundaki kişilerin münferit durumlardaki herhangi bir muğlaklığı araştırmalarına da olanak sağlayacaktır.

22. Vatansızlık tespitinin, delil toplamak için makul sürenin verilmesine bağlı olarak, mümkün olan en süratli şekilde yürütülmesi bütün tarafların menfaatinedir. Bazı ülkeler, tespit makamlarının vatandaşlık başvurusuna ilişkin kararı vermeleri için gerekli süre sınırını belirlemiştir. Derhal ulaştırılan delillerin net ve vatansızlık talebinin açıkça haklı gerekçeli olduğu başvurularda; adil ve etkin prosedürler aracılığıyla nihai karara varılması yalnızca birkaç ay alacaktır.

23. Genelde, birinci derece kararın başvurunun ibrazından itibaren altı aydan uzun sürede verilmesi, başvuruların güvensiz bir konumda geçireceği süreyi uzatacağından tercih edilmemektedir. Bireyin vatandaşlık statüsüne ilişkin başka bir Devlet tarafında takip gerektiren soruşturmalarda, sadece istisnai durumlarda, işlemlerin 12 aya kadar uzatılmasına -bu süre zarfında esasa ilişkin bir yanıtın alınması ihtimalinin mevcut olduğu hallerde- izin verilmesi uygun olabilir.⁵

24. Olumsuz bir birinci derece kararı etkin şekilde temyiz etme hakkı; vatansızlık tespit prosedürünün esaslı bir teminatıdır. Temyiz prosedürü, bağımsız bir kurum tarafından uygulanmalıdır. Başvuranların, hukuk danışmanına erişim hakkı bulunmalı ve ücretsiz hukuki yardımın bulunması durumunda, bu türden bir yardım mali olanakları olmayan tüm başvuru sahiplerine sunulmalıdır.

25. Birinci derecede delillerin yanlış değerlendirilme ihtimalinin mevcut olması nedeniyle; temyiz hakkının kullanılması hem hukuk hem de gerçekler açısından mümkün olmalıdır. Temyiz kurumunun, 1954 Sözleşmesi kapsamındaki kriterlere uygunluğun yerine kendi değerlendirmesini kullanması ya da sadece birinci derece kararı bozarak konuyu tespit makamının yeniden değerlendirmesine göndermeyi tercih etmesi Devletin takdirindedir. Bunun seçiminde, söz konusu Devletin bu konulardaki kendi hukuki/ıdari sistemlerindeki genel yaklaşımını yansıtmaya eğilimi söz konusu olacaktır. Ayrıca Devletler, yalnızca hukuki mevzuları ele alan ve ilgili hukuk sisteminin usule ilişkin kuralları ile sınırlı olabilen ilave bazı yargı denetimlerine de izin verebilirler.

III.MÜLTECİ STATÜSÜ VE VATANSIZLIK TESPİTLERİNİN KOORDİNE EDİLMESİ

26.Başvuran kişinin hem mülteci hem de vatansızlık hak talebinde bulunması durumunda; her bir talebin değerlendirilmesi ve her iki statünün de açıkça tanınması önemlidir. Bunun sebebi, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki korumanın ulusal düzeyde, genellikle, 1954 Sözleşmesi kapsamından daha fazla hakka sahip olunmasına neden olmasıdır. Ancak, mülteci statüsünün vatandaşlık almadan sonlandığı hallerde söz konusu kişinin vatansız kişi olarak uluslararası korumadan faydalanmasını gerektiren durumlar da olabilir.

27.Vatansız bir kişi hem bir mülteci olabileceği ve hem de ikincil bir tür korumadan faydalanıyor olabileceği için⁶; vatansız kişi olarak da değerlendirilebilecek olan mültecilere ilişkin gizlilik kurallarının vatansızlığın tespiti prosedürlerinin uygulanması esnasında da sürdürülmesinin Devlet tarafından temin edilmesi gerekmektedir. Vatansızlık tespit prosedürüne tabi tüm başvuru sahiplerinin, böyle bir durum var ise, mültecilik ile ilgili durumlarını belirtmeleri gerektiğine dair başlangıçta bilgilendirilmelidir.⁷ Bir mültecinin veya sığınma talebinde bulunan kişinin kimliği, bireyin menşe ülkesindeki makamlara ifşa edilmemelidir. Ancak 44. ile 47. paragraflar arasında ele alındığı üzere; vatansızlık tespit memurları, başvuru sahipleri hakkında, mülteci veya sığınma talebinde bulunan kişilere dair gizlilik kurallarından taviz verebilecek şekilde, yabancı makamlardan bilgi edinmek zorunda kalabilirler. Bu durumun söz konusu olması halinde; mülteci statüsü belirleme prosedürüne devam edilir ve vatansızlık talebinin değerlendirilmesi askıya alınır.

⁵Bu, başvuru sahiplerinin tespit süreci içerisinde uygun muamele görmeleri gerektiğinin önemi vurgulamaktadır. Bu konu, ileride Ulusal Düzeyde Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Kılavuz İlkeler'de (Statüye İlişkin Kılavuz İlkeler) ele alınacaktır.

⁶Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43576e292.html> adresinde yer alan tamamlayıcı koruma şekilleri hakkındaki 2005 tarihli 103 (LVI) sayılı BMMYK Yürütme Komitesi Kararı.

⁷Aynı şekilde, mülteci statüsü için başvuran kişiler de vatansız kişi olarak tanınmaya yönelik başvurma imkanları hakkında bilgilendirilmelidir.

28.Mülteci statüsü ve vatansızlık tespitlerinin ayrı prosedürler olarak yürütülebildiği hallerde ve vatansızlığın tespitinin menşe ülke makamları ile irtibata geçmeden yapılabilmesi durumunda; iki prosedür paralel olarak uygulanır. Ancak, azami verimlilik elde edebilmek amacıyla, bir prosedürün maddi bulgularının diğer prosedürde kullanılabileceği durumlarda; mülteci statüsü tespit prosedürünün uygulanabilmesi için önce görüşmelerin yapılması ve ülke bilgilerinin toplanması ve değerlendirilmesi uygun olabilir.

29.Benzer şekilde, mültecilik ve vatansızlık tespitini birleştiren ve başvuru sahibinin her iki hak talebinde de bulunduğu bir prosedürde; dosyayı inceleyen mercinin mültecilik ve vatansızlık statüsü belirleme süreçlerini birlikte yürütmesi önemlidir.⁸ Yabancı Devlet makamları ile irtibata geçilmediği sürece bir bireyin vatansız olduğu kararına varmak konusunda bilgilerin yetersiz olması durumunda; mülteci statüsü tespitine devam edilecektir.

30. Hem ayrı, hem de birleştirilmiş prosedürlerde; belirli durumlarda, bir bireyin askıya alınmış bir vatansızlık durumunun belirlenmesi talebini yeniden etkinleştirmesi mümkün olabilir. Bir vatansızlık talebi, aşağıdaki durumlarda yeniden etkinleştirilebilir:

- mülteci statüsü talebinin başarısız olması;
- mülteci statüsünün tanınmış ancak daha sonra sona ermiş olması;
- mülteci statüsünün, 1951 Sözleşmesi'nin 1A maddesinin 2.fıkrasındaki statü kapsamına alınma /dahil etme kriterlerinin karşılanmaması sebebiyle iptal edilmesi;⁹ veya
- bireyin vatansız olduğuna dair ek delillerin ortaya çıkması.

Hem vatansızlık hem de tamamlayıcı ikincil bir koruma şekli için hak talebinde bulunan bireyler için de benzer değerlendirmeler uygulanacaktır.

IV. KANITLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

a) Kanıt Türleri

31.Vatansızlık tespiti, hukuk ve gerçeklerin birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ancak, statünün tespitine yönelik başvurularda, değerlendirme sadece uygulamadaki vatandaşlık kanunlarının temelinde sonuca bağlanamaz, vatansız kişi tanımı bu kanunların uygulamasında yetkili makamlarca dikkate alınan yargı kararlarının tüm boyutları üzerinden değerlendirilmelidir.¹⁰ İlgili olabilecek delil türleri, iki sınıfa ayrılabilir: bireyin kişisel durumuna ilişkin deliller ve bahse konu ülkedeki kanunlar ve diğer koşullar ile ilgili deliller.

32. Kişinin geçmişi ile ilgili deliller; başvuru sahibinin vatandaşlık statüsünün tespitinde dikkate alınması gereken Devlet ve vatandaşlık prosedürlerinin saptanmasına yardımcı olur.¹¹ Bahsi geçen herhangi bir durumda; aşağıdaki delil türleri listesi uygun olabilir:

- başvuru sahibinin ifadesi (örneğin, yazılı başvuru, görüşme);
- □ □ □ □ □ □ □ bireyin vatandaşlık statüsüne ilişkin yabancı makamlardan bilgi talep edildiğinde gelen yanıtlar;

⁸Mülteci statüsü tespitinin yapılması için, bireyin zulüm korkusunun değerlendirilmesi çerçevesinde bireyin vatandaşı olduğu ülkenin veya vatansız kişiler için önceden daimi olarak ikamet ettiği ülkenin saptanması gerekmektedir. Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html> adresinde bulunan (2011 yılından yeniden basılan) BMMYK'nın Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Ölçüt ve Usuller Elkitabı'nın 87-93 ve 101-105 paragrafları.

⁹Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/41a5dfd94.html>. adresinde bulunan 22 Kasım 2004 tarihli BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Mülteci Statüsünün İptali hakkındaki Notu.

¹⁰<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html>. adresinde yer alan Tanım Kılavuz İlekeler'in 41.paragrafında daha detaylı incelenmektedir.

¹¹ Bkz. Aşağıda yer alan paragraf 40

- □ □ □ □ □ □ □ □ □ kimlik belgeleri (örneğin, doğum belgesi, nüfus kaydının özeti, ulusal nüfus cüzdanı, seçmen kayıt belgesi);
- (süresi geçmiş olanlar dahil olmak üzere) seyahat belgeleri;
- vatandaşlık başvurusuna ya da vatandaşlığın ispatının ortaya konulmasına ilişkin belgeler;
- vatandaşlığa kabul belgeleri;
- vatandaşlıktan çıkıldığına dair belgeler;
- Başvuru sahibinin vatandaşlığı hakkında bilgi edinme taleplerine diğer Devletlerden gelmiş önceki yanıtlar;
- evlilik cüzdanları;
- askerlik kaydı/terhis belgesi;
- okul belgeleri;
- sağlık raporları/kayıtları (örneğin, doğumda hastanede düzenlenen tasdik belgeleri, aşı kitapçıkları);
- ebeveynlerin, eşlerin ve çocuklarının kimlik ve seyahat belgeleri;

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ daimi olarak ikamet ettikleri ülke/ülkelerin oturma izinleri gibi göçmenlik belgeleri;

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ ikamet ettikleri ülkelere ait diğer belgeler (örneğin, çalışma belgeleri, gayrimenkul tapuları, kira sözleşmeleri, okul kayıtları, vafizle ilgili belgeler); ve

- komşuların ve topluluk üyelerinin yeminli sözlü ifadelerinin kayıtları.

33.İncelenmekte olan ülke veya ülkelerdeki şartlara dair bilgi; o ülkenin vatandaşlık kanunları ve ilgili diğer kanunlar ve bu kanunların uygulamaları hakkında ve yargı kararlarının yürütme tarafından ne kadar gözetildiğine dair genel hukuki ortama ilişkin delil içerir. Bunlar, hükümet ve hükümet dışı birçok kaynaktan elde edilebilirler. Vatandaşlık kanunu ve uygulamalarının belirli bir Ülkedeki karmaşıklığı; bazı durumlarda bilirkişi beyanına başvurulmasını haklı gösterebilir.

34.Bu tür ülke ile ilgili bilgilerin doğru kabul edilebilmesi için; güvenilir ve tarafsız ve tercihen birkaç kaynaktan elde edilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla söz konusu Devlette vatandaşlık mekanizmaları ile doğrudan ilgili Devlet kurumlarından veya bu tür konuların izlenmesi ve incelenmesinde tecrübe kazanmış olan devlet dışı aktörlerden alınan bilgiler tercih edilmektedir. Ülke hakkındaki bilgilerin, ilgili ülkelerdeki vatandaşlık kanunu ve uygulamalarındaki değişiklikleri dikkate alacak şekilde sürekli olarak güncellenmesi önemlidir. Bununla birlikte, istinad edilen ülke bilgilerinin, inceleme altında olan vatandaşlık olayları ile aynı döneme ait olması gerekmektedir. Buna ek olarak, Devletin vatandaşlık kanunlarını uygulayan memurların uygulamalarının bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi durumunda; istinad edilen ülkeye ilişkin delil ile ilgili olarak bunun da dikkate alınması gerekmektedir.

b)İspat Hususları

35.Vatansızlık tespit prosedürlerini üstlenen makamların, bireylerin hak taleplerine ilişkin sözlü ve yazılı, mevcut tüm delilleri değerlendirmeleri gerekmektedir.

36. 1954 Sözleşmesi'nin Madde1(1)'deki vatansız kişi tanımı- bireylerin kanunlarına göre herhangi bir Devletin vatandaşı olarak değerlendirilmedikleri yönünde - olumsuzluk ispatı gerektirmektedir. Bu [gereklilik] başvuru sahipleri açısından güçlükler yol açmakta, vatansızlık tespit prosedürlerinin sübut kurallarının nasıl uygulanması gerektiği hususunda bilgi vermektedir.

İspat Yükümlülüğü

37.Hukuki muamelelerde ispat yükümlülüğü, hangi tarafın bir talebi veya iddiayı ispat etme mesuliyeti taşıdığı hakkındadır. Genel olarak, idari muamelelerde ve yargı muamelelerinde; hak iddia edenin başlangıçta talebini kanıtlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Vatansızlık tespitinde ise; başvuru sahibi ve başvuruyu inceleyen merciinin delil elde etme ve gerçekleri saptamada işbirliği yapması gerektiğinden, ispat yükümlülüğü prensip olarak paylaşılmaktadır. Söz konusu prosedür, bireylerin 1954 Sözleşmesi kapsamına girip girmediğine açıklık getirilmesini amaçlayan işbirliği odaklı bir prosedürdür. Dolayısıyla, başvuru sahiplerinin, durumlarını mümkün olduğunca eksiksiz ve gerçeğe uygun şekilde ve makul tüm delillerle birlikte sunmak görevi bulunmaktadır. Benzer şekilde, tespit makamlarının da, başvuru sahiplerinin statülerinin objektif olarak belirlenmesine olanak sağlayacak şekilde, gerekli tüm delilleri toplayarak sunmaları gerekmektedir. Taraflar arasında herhangi bir ihtilafın bulunmadığı bu yaklaşım halihazırda, vatansızlığın belirlenmesine yönelik prosedürleri uygulamaya koymuş olan bazı Devletlerin sisteminde mevcuttur.

38.Vatansızlık statüsü için başvuranlar, vatansızlığın doğası nedeniyle çoğu zaman taleplerini ispatlamak için fazla bir yazılı delil sunamamaktadırlar. Delillerin bulunmadığı durumlarda, vatansızlık tespit makamlarının sözel açıklamaları iyi şekilde değerlendirmeleri ve dikkate almaları gerekmektedir¹².

İspat Standardı

39.İspat yükümlülüğünde olduğu gibi; vatansızlığın tespitinde gerekli olan ispat standardı veya ispat eşiği de, özellikle başvuruların yanlışlıkla reddedilmesinin sonuçları ışığında vatansızlığı ispat etmenin özündeki zorlukları dikkate alınmalıdır. Vatansızlığın ispatı açısından yüksek standartlar getirilmesi; 1954 Sözleşmesi'nin amaç ve niyetlerini baltalar. Bu sebeple, mülteci statüsü tespitindeki ispat standardını benimsemesi; yani, bireyler herhangi bir Devletin kanunları gereğince bir devletin vatandaşı olarak sayılmadıklarında ve bu durum "makul ölçüde" saptandığında, Devletlere vatansızlık bulgusunun garanti edilmesi tavsiye edilmektedir¹³.

40.Vatansızlığın, dünyadaki tüm Devletler bazında saptanması gerekmemektedir. Genellikle, bireylerin topraklarda doğmak, soy, evlilik veya daimi ikamete dayalı olarak çeşitli bağlarının olduğu devletlerin dikkate alınması gereklidir¹⁴. Bu bağlamda elde edilen vatansızlık bulgusu, bireyin bir Devletin vatandaşı olduğuna açık ve ikna edici deliller tespit makamı tarafından sunuluncaya kadar geçerli olacaktır. Söz konusu vatandaşlık delili; örneğin, başvuru sahibinin, başka bir Devlette vatandaşlık konusunda yetkili bir merci tarafından vatandaşlığa kabul edildiği yönünde verilen yazılı teyit veya diğer bir Devletin vatandaşlık kanunu ve uygulamaları

¹² Bireylerin yabancı bir makamdaki uygun şekilde noter onaylı veya resmi mühürlü belge almasının zor olduğu durumlarda da ek esneklik garanti edilir.

¹³ Bknz Mülteci Statüsünün Belirlenmesine İlişkin Usul ve Ölçütler Elkitabı, BMMYK (2011), paragraf 42 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.htm>. Mülteci statüsünün belirlenmesi bağlamında birey, "makul derecede, menşei ülkesinde kalışının [mülteci] tanımındaki gerekçeler temelinde kendisi için katlanılmaz olduğunu" belirterek haklı zulüm korkusu taşıdığını iddia edebilir. Ayrıca bknz. Mülteci Statüsü Belirlemede İspat Yükümlülüğü ve Standardı hakkında Not, BMMYK (Aralık 1998) <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3338.html>

¹⁴ Bknz Tanıma dair Kılavuz İlkeler, prg 11 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html>

kapsamında başvuru sahibinin otomatik olarak o devletin vatandaşlığını almış olduğunu ispat eden bilgiler şeklinde olabilir¹⁵.

41. Başvuru sahibinin gerçekleri ortaya koymak konusunda işbirliğinde bulunmaması halinde, örneğin, kimliğini kanıtlayacak bilgileri kasten alıkoymasına halinde; tespit makamı belirli bir vatandaşlığa dair açık ve ikna edici bir kanıt gösteremiyor olsa dahi, söz konusu kişi, vatansız olduğunu makul bir ölçüde ispat edemeyebilir. Bu durumda, mevcut deliller çerçevesinde vatansızlık makul bir ölçüde ispat edilinceye kadar başvuru reddedilebilir¹⁶. Ancak bu gibi durumlar, başvuru sahiplerinin geçmişlerine dair önemli destekleyici delil ve/veya esasa ilişkin sözlü ifadesini sunmada isteksiz olmadığı ancak sunamadığı durumlardan ayırt edilmelidir.

c) Kanıtların Tartılması

42. Vatansızlık tespit prosedüründe bir bireyin geçmişine dair orijinal yazılı delillerin sunulması durumunda; söz konusu delil, genellikle, vatansızlık ile ilgili varılacak kararda bireyin sözlü ifadesinden üstün olacaktır. Ancak, bir bireyin geçmişine dair sınırlı yazılı delil sunulması veya hiç yazılı delil sunulmaması durumunda; bireyin yazılı ve/veya sözlü ifadelerine, mevcut ülke bilgilerine ve ilgili Devletlerden bilgi edinme taleplerinin sonuçlarına daha fazla ağırlık verilecektir. Aşağıdaki paragraflarda yer alan genel olarak vatansızlık tespitlerindeki değerlendirmelerde belli türdeki delillere ağırlık vermeye dair rehber ; Tanım Kılavuz İlkelerinde yer alan rehber ile birlikte okunmalıdır.

Pasaportlar

43. Orijinal, süresi dolmamış pasaportlar, pasaport sahibinin pasaportu çıkaran devletin vatandaşı olduğu yönünde bir karine ortaya koyar. Ancak, söz konusu varsayım, söz konusu bireyin fiili olarak bir Devletin vatandaşı olarak sayılmadığını gösteren delillerin bulunması durumunda - örneğin, belgenin formalite pasaportu olması veya pasaportun vatandaşlık hususlarını tespit etmeye yetkili olmayan bir makam tarafından hata olarak çıkartılması gibi durumlarda- ortadan kalkacaktır. Böyle bir durumda; pasaport, bireyin Devletin vatandaşı olduğu yönündeki görüşünün tezahürü olmayacaktır. Sahte veya başka şekilde hileli olarak çıkartılan pasaportlar herhangi bir karine teşkil etmezler¹⁷.

Yabancı Makamlardan Bilgi Talep Etme ve Yabancı Makamların Yanıtları

44. Yeterli kanıt olduğu hallerde gerekli olmasa da, yabancı makamlar tarafından sunulan bilgiler bazen vatansızlık tespit prosedürleri için kritik önem taşımaktadır. Bireyin; mülteci olmadığı veya herhangi bir tamamlayıcı korumadan faydalanmaya uygun bulunmadığı kati olarak karara bağlanmadıkça; aleyhinde haklı zulüm korkusu taşıdığını iddia ettiği bir Devletin makamları ile hiçbir koşulda irtibata geçilmeyecektir.

45. Bir bireyin vatandaşı olup olmadığını teyit etmek için yabancı makamlar ile irtibata geçmeye ilişkin prosedürlerde esneklik gerekebilir. Bazı yabancı makamlar, doğrudan diğer bir Devlettten

¹⁵ Konsolosluk makamları dahil olmak üzere diğer Devletlerin delilleri incelemesine ilişkin olarak; bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html> adresindeki Tanım Kılavuz İlkelerinin 20-37 paragrafları

¹⁶ Bkz. Aşağıda yer alan inandırıcılık bölümü

¹⁷ Bu hususlarda, bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html> adresinde bulunan Tanım Kılavuz İlkelerinin 38-39 paragrafları.

gelen bilgi edinme taleplerini kabul ederken diğerleri, yalnızca bireylerden gelen talepleri yanıtlayacaklarını belirtebilirler¹⁸.

46. Vatansızlığın tespitinden sorumlu makamlar, bir bireyin vatandaşlığı veya vatansızlığına ilişkin yabancı makamlardan bilgi talebinde bulunduğu; söz konusu Devletin bu talebe karşılık olarak bir yanıt vermesi ya da vermemesi durumunun ağırlığını da değerlendirmelidirler¹⁹.

47. Yabancı bir makamdan gelen yanıtta devletin kanunlarının uygulanışı esnasında, başvurunun esaslarına ilişkin bir yanlışlık yapıldığı veya maddi unsurların değerlendirilmesinde hata olduğunu belirten bir gerekçenin bulunması durumunda; söz konusu yanıt görüldüğü gibi kabul edilmelidir. Vatansız kişi tanımı çerçevesinde bir bireyin vatandaş olup olmadığı hususunun tespitinde önemli olan, diğer devletin subjektif görüşüdür²⁰. Yeterli zaman olduğunda vatansızlığın tespitinden sorumlu makamlar, , bireyin vatandaşlık statüsü hususunda daha fazla açıklık elde etmek amacıyla bazı endişelerini yabancı makamlara iletebilir. Aslında bu durum bazı hallerde, , yabancı makamın söz konusu bireyin kendi vatandaşı olduğunu veya o devletin vatandaşlığını kazanmaya hakkı olduğunu sonradan fark etmesine yol açabilir.

Görüşmeler/Mülakatlar

48. Başvuru sahibiyle gerçekleştirilen bir görüşme, sunulan delillere ilişkin şüphelerini araştırılabilmesi için karar alıcı konumundaki yetkiliye önemli bir imkan tanır. İhtilaf olmayan bir ortamda açık uçlu soruların yöneltilmesi bir "güven ortamı"²¹ yaratır ve başvuru sahibini mümkün mertebe eksiksiz bilgi vermeye teşvik eder²². Başvuru sahiplerine, mülakatın en başında, tüm süreç boyunca işbirliğinde bulunma mesuliyetlerinin bulunduğu hatırlatılmalıdır. Ancak bireyin sorulara sadece kendi bilgisi dahilinde tam cevap verebileceği unutulmamalıdır ki çoğunlukla da doğum yeri veya doğumun kayıt altına alınıp alınmadığı gibi en basit konularda dahi bilgi sahibi olmayabilir. Başvuru sahibinin geçmişi hakkında bilgi edinmek için normalde bir görüşme yeterli olur ancak bazen başka görüşmelerin yapılması da gerekli olabilir.

İnandırıcılığa ilişkin Konular

49. Vatansızlığın tespitine ilişkin prosedürler uygulanırken, söz konusu ülkeye dair bilgiler ışığında mevcut belgelerin değerlendirilmesi temelinde bir sonuca varılabiliyorsa başvuru sahibinin inandırıcılığı sorun teşkil etmeyecektir.

Ancak, çok az yazılı belgenin bulunduğu ya da hiçbir belgenin bulunmadığı durumlarda; vatansızlığın tespitinden sorumlu tespit makamları büyük ölçüde başvuru sahibinin ifadesine dayalı bir değerlendirme yapmak durumunda kalacaktır; bu durumda başvuru sahibinin inandırıcılığına dair sorunlar ortaya çıkabilir. Beyanların inanılabilirliği konusunda karara varacak

¹⁸ Devletler, vatandaşlık ile ilgili bilgi edinme taleplerine ilişkin karşılıklı veya çok taraflı düzenlemeler yapmak isteyebilirler. Bu tür bir düzenlemenin örneği, Medeni Statüye ilişkin Uluslararası Komisyon, Avrupa Birliği veya Avrupa Konseyi'nin üyelerinin katılabileceği 1999 Vatandaşlık Belgesi Verilmesine Dair Sözleşme'dir

¹⁹ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html>. adresinde bulunan Tanıma ilişkin Kılavuz İlkelerinin 34.paragrafında bu hususta rehberlik sunulmaktadır.

²⁰ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f4371b82.html>. adresinde yer alan ve bir bireyin durumuna yerel kanunun uygulanmasındaki hatanın, Devletin görüşünü tespit etmede ilgili olmadığını belirten Tanıma ilişkin Kılavuz İlkeler'in 38-39 paragrafları

²¹ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html> adresinde yer alan (2011 yılında yeniden yayınlanan) BMMYK'nın Mülteci Statüsünün Tespitinde Kriterler [ve Prosedürler] Elkitabı'nın 200.paragrafı.

²² Mülakat teknikleri daha detaylı olarak <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3ccea3304.pdf> adresinde bulunan 1995 BMMYK'nın Mülteci Statüsü için Başvuranlar ile Görüşme Yapılması (RLD 4).

olan merci bu değerlendirmeyi yaparken sunulan ayrıntıların yeterliliği, yazılı ve sözlü beyanların tutarlılığı, başvuru sahibinin beyanlarının, tanık beyanları ve menşei ülke bilgileri ile uyumluluğu ve ifadelerin makullüğü gibi objektif inandırıcılık göstergelerini dikkate alacaktır.

50. Bir başvuru sahibinin, eğitim düzeyi ve ilgili olayların gerçekleştiği zamandaki yaşı gibi faktörlerin dikkate alınmasıyla makul bir bilgi düzeyine sahip olması beklenebilir. Vatandaşlık kanunları ve uygulamaları karmaşık konular olabilir ve başvuru sahipleri, makamlar tarafından belirli kararların neden alındığını veya söz konusu ülkelerdeki vatandaşlık uygulamalarının neler olduğunu net bir şekilde açıklayamayabilir. Başvuru sahibinin etnik kimliğinin vatansızlığın tespiti açısından esas teşkil ettiği durumlarda; kişinin kültürel uygulamalara veya kullanılan dillere ilişkin bilgisinin sınanmasında, farklı seviyelerde eğitim ve gelenek anlayışları olabileceği dikkate alınmalıdır. Sürekli kaçamak cevaplar verilmesi ya da bazı konularda yeterince açıklama yapmaktan kaçınılıyor olması bireyin inandırıcılığına dair haklı şüphelere yol açabilir. Bu durum bireylerin, herhangi bir sebep belirtmeksizin, belirli bazı sorulara cevap vermeyi reddettikleri durumlarda daha fazla geçerlidir.

51. Karar verecek olan merci bireylerin açıklamalarının inanılır olup olmadığını belirlerken, sunulan hikayenin içeriğinin tutarlılığını ve ilgili ülkelerdeki vatandaşlık kanun ve uygulamalarına dair güvenilir bilgilerle uyumlu olup olmadığını ve mevcutta herhangi bir yazılı veya başka türlü delil ile desteklenip desteklenmediğini değerlendirmelidir²³. Başvuru sahiplerinin açıklamalarındaki önemsiz tutarsızlıklar -özellikle uzun süre önce yaşanmış maddi olmayan konu veya olayların söz konusu olduğu durumlarda- bulunması inandırıcılığı sarsmayacaktır. Başvuru sahiplerinin ifadelerinin bahse konu ülkeyle ilgili delillerle çatışması durumunda; mevzu bahis vatandaşlık mekanizmasının o Devletin memurları tarafından uygulanış biçiminde herhangi bir bölgesel farklılık olmadığını teyit edilmesi önemlidir.

52. Başvuru sahiplerinin davranışları/tutumları, genellikle güvenilir bir inanılırlık göstergesi değildir. Vatansız bir kişi, vatansızlığı ciddi bir ayrımcılığa maruz kalmış olabilir ve bu sebepten görüşmelerde endişeli, ketum ve savunmacı davranabilir. Başvuru sahipleri ve karar verecek merciler arasındaki kültürel farklılık, belirli bir tutumun -bazen- doğru şekilde yorumlanmasını engelleyebilir.

53. Uygun bir görüşme ortamında bulunmama nedeniyle bireylerin, açıklamaları sırasında önemli bir boşluk, çelişki veya tutarsızlık hakkında yorum yapma imkanına sahip olmadıkları hallerde, olumsuz çıkarımlar yapılamaz.

54. Başvuru sahiplerinin ifadelerinin esas unsurlarının inandırıcılıktan yoksun olduğu hallerde dahi; bu durum, vatansızlık tespitini engellemez. Bireylerin ifadeleri; söz konusu ülkeye dair bilgiler gibi diğer vatansızlık bulgusunu destekleyebilecek tüm delillerin ışığında değerlendirilmelidir²⁴.

---

²³ Bkz. Genel olarak, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3ae6b3338.pdf> adresinde bulunan 1998 BMMYK'nın Mülteci Taleplerinin İspat Yükümlülüğü ve Standardına İlişkin Notu'nun 11. paragrafı

²⁴ Mülteci statüsünün tespitinde de benzer bir yaklaşım uygulanmaktadır. Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html> adresinde yer alan (2011 yılında yeniden basılan) BMMYK'nın Mülteci Statüsünün Tespitinde Kriterler [ve Prosedürler] Elkitabı'nın 42. paragrafı. Vatansızlık tanımının niteliği itibarıyla, inandırıcılıkla ilgili sorunların bir kişinin vatansız kişi olarak tespit edilmesine engel olması olasılığı, mülteci statüsünün tespit edilmesi konusunda yaratacağı engele göre daha düşüktür.

V. USULE İLİŞKİN EK MÜLAHAZALAR

a)Grup bazında Belirleme

55. Normlar, vatansızlığın niteliği itibarıyla, başvuru sahipleri kişisel durumlarının araştırılmasına olanak sağladıkları için bireyselleştirilmiş prosedürlerden oluşmaktadır. Vatansızlık tespit prosedürlerini uygulayan ülkeler uzun süredir bu yaklaşımı izlemektedirler. Bu ülkelerin çoğu, 1954 Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerdir ve bireylere ilişkin vatandaşlık/vatansızlık durumlarını göçmenlik bağlamında değerlendirmektedirler.

56. Ancak, bir grup içindeki bireylere *prima facie*²⁵ (tersi ispat edilinceye kadar/varışta), tam bir statü belirlemesi yapılmaksızın, münferit olarak vatansız kişi statüsü verilebilir. Bu ancak, 1954 Sözleşmesi Madde1(1)'deki varışta (*prima facie*) vatansız kişi tanımını karşılayan durumdaki grup üyelerinin vatandaşlıklarının bulunmadığına dair objektif bilgilerin mevcut olması durumunda uygun olacaktır. Dolayısıyla, aksine bir delil bulunmadıkça;, Sözleşme kapsamındaki korumadan faydalanmaya uygun olup olmadığı bireyin Sözleşme'de Madde 1(1) kapsamındaki tanımı karşılayan niteliklere sahip belirli bir grubun üyesi olmasına bağlı olacaktır.

57. *Prima facie* tanıma, ikincil veya daha düşük bir statü olmaktan ziyade, 1954 Sözleşmesi kapsamında tanınmaya yönelik, etkili bir delil değerlendirmesini yansıtmaktadır. Bu kişiler, vatansız kişiler olarak, söz konusu statüye ilişkin haklardan statü sona erinceye kadar yararlanırlar. Bireysel tespit mekanizmalarında olduğu gibi; grup içindeki bireylerin de statülerine dair olumsuz bir *prima facie* değerlendirmesine karşı çıkabilmeleri için etkin bir hukuki çözüm olmalıdır.

58. Grup olarak statü belirleme, 1954 Sözleşmesi Madde1(2) kapsamında düzenlenen hariç bırakma hükümlerinin münferit olarak dikkate alınmasına olanak sağlamalıdır. Madde1(2) kapsamına giren kişiler; Sözleşme'de Madde 1 (1)'de düzenlenen vatansız kişi tanımını karşılıyor olsalar dahi, 1954 Sözleşmesi'nin korumasından faydalanmaya hak kazanmayacaklardır²⁶.

b)Gözetli

59. Vatansızlık sebepleriyle koruma isteyen bireylerin rutin olarak gözetli alınması keyfidir²⁷. Niteliği itibarıyla vatansızlık, vatandaşların normalde sahip oldukları temel kimlik ve seyahat

²⁵Prima facie yöntemi, genellikle grup bağlamında, mülteci statüsü tespitinde kullanılır. Ancak, bireysel tespitlerde de uygulanmıştır.

²⁶ Madde 1 (2), alternatif bir korunma biçimine sahip olmaları veya davranışları sebebiyle korumayı hak etmeyen kişiler ile ilgilidir: "Madde 1(2). Bu Sözleşme: (i) Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği dışındaki Birleşmiş Milletler kurum ve kuruluşlarından korunma ya da yardım alan kişiler için, böyle bir korunma ya da yardım aldıkları sürece; (ii) İkamet etmekte oldukları ülkenin yetkili mercilerince o ülkenin vatandaşı olmaya bağlı olan hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu tanınan kişiler için; (iii) (a) barişe karşı bir suç, bir savaş suçu, ya da insanlığa karşı bir suç bu tip suçlarla ilgili koşullar yaratmak amacıyla hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı biçimiyle işlemiş oldukları; (b) İkamet ettikleri ülkeye kabul edilmelerinden önce, o ülke dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlemiş oldukları; (c) Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden dolayı suçlu sayılmış oldukları konusunda ciddi kuşkular bulunan kişiler için geçerli olmayacaktır."

²⁷ Göçmenlik ile ilgili gözetli uygulamaları hakkında genel olarak; bkz. Keyfi Gözetli dair BM Çalışma Grubunun tutumu: "58...göçmenlik ile ilgili gözetli uygulamanın kademe kademe ortadan kaldırılmasını düşünmektedir. Düzensiz durumdaki göçmenler herhangi bir suç işlememişlerdir. Düzensiz göçmenlerin suçlaştırılması, Devletlerin topraklarını koruma ve düzensiz göç akışını düzenlemeye ilişkin meşru çıkarlarını aşmaktadır. 59.İdari bir gözetlinin uygulanmasının gerekmesi durumunda, orantılılık prensibi bunun en son çare olmasını gerektirir. Katı hukuki kısıtlamalara uyulmalı ve adli tedbirler alınmalıdır. Devletler tarafından alıkoymaları haklı göstermek için sunulan, düzensiz bir durumda olan göçmenlerin kimliklerinin belirlenmesi, firar etme riski veya hakkında sınırışı kararı bulunan düzensiz bir göçmenin sınır dışı edilmesini kolaylaştırmak gibi sebepler açıkça tanımlanmalı ve kapsamlı olarak mevzuatta listelenmelidir." Keyfi Gözetli dair BM Çalışma Grubunun (A/HRC/13/30) numaralı İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu rapor <http://www.unchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/Annual.aspx> adresinde bulunmaktadır. Özellikle vatansız kişilerle ilgili olarak, bkz. "Devletlere, vatansız kişileri yalnızca vatansız oldukları için gözetli almamaları ve onlara Uluslararası insan hakları uyarınca muamele etmeleri çağrılarında" bulunan 2006 yılı 106 (LVI) numaralı Yürütme Komitesi Kararı.

belgelerine erişimi ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Buna ek olarak vatansız kişilerin, genellikle herhangi bir ülkede yasal bir ikametleri de bulunmamaktadır. Bu sebeple, belgelendirilmemiş olmaları veya göçmenliğe ilişkin gerekli izinlerinin bulunmaması, bu kişilerin gözaltına alınmaları için genel bir gerekçe olarak kullanılamaz. Kişilerin özgürlük hakkını ve güvenliğini garanti eden Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ICCPR) 9. Maddesi, kanuna aykırı ve keyfi gözaltı uygulamalarını yasaklamaktadır. Herhangi bir gözaltının kanuna uygun olması için; tercihen azami sınırları belirlenmiş, kanunlar ile düzenlenmiş olması veya periyodik yargı denetimine tabi olması gerekir. Herhangi bir gözaltının keyfi olmaması için; her bir münferit durumda, tüm koşullarının makul, ölçülü olması ve ayrımcılık içermemesi gerekmektedir. Süresiz ve zorunlu gözaltı biçimleri, *bizatihi* keyfidir²⁸.

60. Dolayısıyla, gözaltı en son çare olup; gözaltı ile teminat altına alınması istenen devletin hukuki amacının elde edilmesi için ancak daha az müdahaleci veya zorlayıcı olan diğer tedbirlerin yetersiz buldukları hallerde haklı görülebilir. Raporlama şartları veya kefalet/kefil sistemleri, yapısallaştırılmış toplum gözetimi ve/veya vaka yönetim programları gibi gözaltına alternatif uygulamalar; gözaltının gerekliliği ve orantılılığının değerlendirilmesinin birer parçasıdır. Gözaltına ilişkin genel prensipler hiç bir koşulda gözaltına alınmaması gereken çocuklara; *a fortiori* (daha ziyade) kural olarak, uygulanmaktadır.

61. Vatansızlık tespitinin tamamlanmasını beklerken gözaltına alınan kişiler; hüküm giymiş suçlular veya yargılanmayı bekleyen bireyler ile birlikte tutulmamalıdır.²⁹ Buna ek olarak, gözaltının adli gözetimi her zaman gerekli olup, gözaltında tutulan bireylere -maddi imkanları olmayanlar için ücretsiz danışmanlık da dahil olmak üzere- hukuki temsile erişebilme hakkı sağlanmalıdır.

62. Vatansız kişilerin durumunda kimlik veya vatandaşlığın teyit edilmesi için statü tespit prosedürlerinin olmaması uzun veya süresi belirsiz gözaltı uygulamalarına sebebiyet verebilir. Vatansızlık tespit prosedürleri, bu sebeple uzun ve/veya keyfi gözaltı riskini azaltmak için önemli bir mekanizmadır.

c) BMMYK'ın Rolü

63. BMMYK; vatansızlıkla ilgili görevini yerine getirmek için Devletlere, çeşitli açılardan yardımda bulunmaktadır.³⁰ BMMYK, çeşitli devletlerde vatansızlık tespit prosedürlerinin uygulanışına dair karşılaştırılmalı bilgisinden ve vatansızlık ve vatandaşlık değerlendirilmeleri alanında kendi tecrübelerinden yola çıkarak, hem yeni vatansızlık tespit prosedürlerinin geliştirilmesi hem de

---

²⁸ Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 5.8, 9.4 ve 7.3 paragraflarında sırasıyla van Alpen v Hollanda (İletişim No. 305/1988), 1990, Avustralya (İletişim No. 560/1993) 1997 ve Danyal Shafiq v Avustralya (İletişim No. 1324/2004), 2006. Mülteci bağlamında, 1986 yılı 44 (XXXVII) numaralı Yürütme Komitesi Kararı; sığınma talebinde bulunanlar genellikle gözaltına alınmamalı ancak gerekli ise, bireylerin kimliklerinin tespiti için yalnızca kanunun öngördüğü sebeplerle durumun temel olgularını edinmek için, bir bireyin makamları yanılmak için kasti olarak belgeleri imha etmesi veya hileli belge sunması durumunda ve/veya milli güvenlik veya kamu düzeni endişeleri durumunda gerçekleştirilmelidir.

²⁹ Bkz. Sığınma talebinde bulunanların gözaltına alınmasına ilişkin benzer yönlendirme, aynı yerde.

³⁰ Özellikle, 61/137 numaralı Kararının 4. paragrafında, BM Genel Kurulu: "... Yüksek Komiserliğin vatansız kişilerin tespiti, vatansızlığın önlenmesi ve azaltılması ve vatansız kişilerin korunması hususundaki çalışmalarını dikkate almakta olup Yüksek Komiserliğin söz konusu alanda çalışmalarını ilgili Genel Kurul kararları ve Yürütme Komitesi kararları uyarınca devam ettirmesini teşvik etmektedir."

mevcut olanların iletilmesi konularında tavsiyelerde bulunabilir³¹. Ayrıca BMMYK, vatansızlık tespit makamlarının diğer Devlet makamlarından bilgi edinme taleplerini kolaylaştırabilir ve vatandaşlık kanunları ve uygulamaları ile ilgili olarak bilgi kaynağı olarak işlev görebilir³². Tespit prosedürlerinin adil olmasını sağlamak için başvuru sahiplerinin BMMYK' ya erişimleri büyük önem taşımaktadır. Son olarak, BMMYK, gerektiğinde, bireysel ve/veya grup düzeyinde vatansızlık tespiti gerçekleştirebilir.

d) Ülke dışında Çözüm Araştırma

64. Vatansızlığın tespiti sırasında bazı başvuru sahiplerinin, vatandaşlığın kazanılması veya yeniden kazanılması vasıtasıyla başka bir Devlete kabul edilmeleri veya yeniden kabul kabulleri konusunda bazı durumlarda, gerçekçi şansları bulunmaktadır. Bireylerin göçmenlik bağlamında vatansızlık tespitine başvurmalarında durumunda ortaya çıkan bu gibi durumlar, Devletler arasında en uygun çözümün bulunmasında işbirliği yapılması konusunu da beraberinde getirmektedir. Kabul veya yeniden kabul çabaları haklı olabilir ancak bunlar vatansızlığın tespitinden sonra gerçekleşmelidir. Bir bireyin vatansızlığının tanınması, söz konusu bireyin hakkı olan tam korumayı temin etmek için gereklidir, bu bağlamda tespit muamelelerinin askıya alınması uygun değildir.

e) Belirli Gruplar için Usule dair ve Sübut teminatların bulunduğu Ek Koruma

65. Bazı gruplar, vatandaşlık statülerini ispatlarken bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Yaş, cinsiyet ve çeşitlilik değerlendirmelerine bağlı olarak adil vatansızlık tespit kararlarına varılmasını sağlamak amacıyla bazı bireylere bir takım ek usul ve sübut tedbirlerinin sağlanması gerekebilir.

66. Çocuklar, özellikle de refakatsiz çocuklar; vatandaşlıkları ile ilgili temel bilgileri anlatırken ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Vatansızlık tespit prosedürlerini uygulayan devletler, vatandaşlık statülerini ve vatansızlık koruma gereksinimlerini değerlendirirken çocukların yüksek faydalarının gözetilmesi prensibini izlemelidirler³³. Başvuru sahiplerinin çocuk olduğu durumlarda uygulanacak ek tedbirler; bu taleplerin öncelikli olarak işleme konulması, uygun şekilde eğitilmiş hukuki temsilcilerin, görüşmecilerin ve tercümanların temin edilmesi ve de ispat yükümlülüğünün daha büyük bir kısmının Devlet tarafından üstlenilmesini içermektedir.

---

³¹2006 yılı 106 (LVII) numaralı kararda belirtildiği üzere; Yürütme Komitesi BMMYK'nın "etkin olarak bilgiyi yaymasını ve uygun olduğu yerlerde, uygun mekanizmalar hususunda devlette çalışan meslektaşlarını, vatansız kişilerin saptanması, kayıt altına alınması ve statü verilmesine ilişkin eğitimini" ve "Taraflar Devletlere 1954 Sözleşmesi'nin uygulaması hususunda, hükümlerinin tutarlı olarak uygulanmasını temin etmek için teknik tavsiyelerde bulunmasını" (paragraflar (t)ve(x)) istemiştir.

³²Devletlerin ayrıca, www.refworld.org adresinde bulunan BMMYK'nin Refworld veritabanı, <http://eudo-citizenship.eu/national-citizenship-laws> adresinde bulunan Avrupa Birliği Demokrasi Gözlemcisi (EUDO) vatandaşlık hukuku veritabanı ve www.afrimap.org adresinde bulunan Afrika Yönetişim İzleme ve Savunma Projesi gibi mevcut vatandaşlık veritabanlarına danışması önerilmektedir.

³³ Ailesinden ayrı düşmüş tüm çocukların, yüksek faydalarının belirlenmesi için prosedüre erişimleri olmalıdır. Vatansızlık tespit prosedürünün neticesi, mültecilik statüsü belirleme prosedüründe olduğunda gibi çocuğun yüksek yararlarının tespit edilmesinin bir parçasıdır. Sığınma prosedürleri ve çocuğun yüksek faydalarının tespit edilmesinde bkz. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2008 Mayıs tarihli Çocukların Yüksek Faydalarının Tespitine İlişkin BMMYK Kılavuz İlkeleri.

67. Belirli durumlarda, vatandaşlık statüleri hakkındaki bilgileri anlatmakta zorluk yaşayan engelli kişiler³⁴ için de aynı hususlar uygulanabilir. Karar alıcılar, engelli kişilerin kimlik ve diğer belgelere sahip olmalarının ayrımcılık nedeniyle daha düşük bir ihtimal olduğunu dikkate almalıdır.

68. Tüm başvuru sahiplerine, kendileri ile aynı cinsiyetten görüşmeci ve tercüman seçmelerinin sağlanması tercih edilebilir. Görüşmeciler ve tercümanlar, kültürel, dini hassasiyetlere veya yaş ve eğitim durumu gibi kişisel faktörlerin farkında ve bu konularda duyarlı olmalıdırlar. Ayrımcılık sebebiyle, kadınlar, vatandaşlık statülerini ispat etme ile ilgili olan doğum belgesi veya diğer kimlik belgeleri gibi ilgili belgeleri almak konusunda ek bazı engeller ile yüz yüze kalabilirler.

VI.1954 SÖZLEŞMESİ'NİN UYGULANMADIĞI DURUMLARDA VATANSIZLIK TESPİTİ

69. 1954 Sözleşmesi ile bağlı olmayan pek çok ülkede, bu sözleşmedeki tanıma uygun birçok vatansız kişi bulunmaktadır. Ancak, taraf olmayan Devletler, Uluslararası insan hakları hukuku taahhütleri gereğince, topraklarındaki bu kişilerin durumlarını ele almaya yönelik bazı vatansızlık tespit yöntemlerini uygulamaya koymuşlardır. Vatansızlık hukuki bir olgu olup, örneğin, keyfi gözaltına alınmaya karşı korunma (Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 9.maddesinin 1.fıkrası), kadınların vatandaşlık hususunda erkekler ile aynı muamele haklarının bulunması (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 9.maddesi) ve her çocuğun bir vatandaşlık hakkının bulunması (Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 24.maddesinin 3.fıkrası ve Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 7.maddesinin 1.fıkrası) yaklaşımı bu olgunun temellerini oluşturmaktadır.

70. *De facto* (fili) vatansız kişiler de 1954 Sözleşmesi'nin koruması kapsamının dışındadır. *De facto* vatansızlığın uluslararası kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır, bu kavrama sadece 1961 Sözleşmesi'nin Nihai Senet kısmında açıkça ve 1954 Sözleşmesi'nin Nihai Senet kısmında zımnî olarak atıfta bulunulmuştur³⁵. Bu terime ilişkin son dönemlerdeki tanımlara göre; *de facto* vatansız kişiler vatandaşlığa sahip olmalarına rağmen geçerli sebeplerle, vatandaşı oldukları Devletin korumasından faydalanamazlar veya faydalanmak konusunda istekli değildirler³⁶. Bazı Devletler, *de facto* vatansızlığı (her zaman ismen olmasa da esasen) kendi vatansızlık tespit prosedürleri kapsamında, 1954 Sözleşmesi kriterleri temelinde korumaya uygunluğun incelenmesinin yanında ek olarak uygulamaktadırlar.

71. Devletler, 1954 Sözleşmesi kapsamındaki vatansız kişilere ek olarak, *de facto* vatansız kişilere de koruma sağlamaya teşvik edilmektedirler. *De facto* vatansız kişiler, vatandaşı oldukları ülkelere dönemedikleri için çoğunlukla ya düzensiz konumdadırlar ya da uzun süreli gözaltı uygulamalarına maruz kalarak yaşamaktadırlar. Devletler, *de facto* vatansızlığın tespit edileceği

³⁴ Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi "Engelliğin gelişmekte olan bir kavram olduğunu ve engelli için sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarla etkileşiminden kaynaklandığını tanımaktadır", önsöz , paragraf.e.

³⁵ 1954 Sözleşmesi'nin Nihai Senedi'nin 3.paragrafı, özellikle *de facto* vatansızlığın durumunu ele almak için yazılmıştır. Söz konusu öneriler, Devletin Sözleşme'nin çıkarlarının Devletin vatandaşlığının korumasından vazgeçmek için haklı gerekçeleri olduğunu düşündüğü bireylere genişletilmesini talep etmektedir. 1961 Sözleşmesi'nin Nihai Bildirisi ise, her ne kadar *de facto* vatansızlığı tanımlamasa da söz konusu insanların 1961 Sözleşmesi'nin hükümlerinden "etkin vatandaşlık" elde etmek için yararlanmaları yönünde bir öneride bulunmaktadır.

³⁶Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2010 yılı Uluslararası Hukuk uyarınca Vatansız Kişiler Kavramına İlişkin Uzmanlar Toplantısının (Özet Sonuçları) II.A. Bölümü; terim için aşağıdaki işlevsel tanımları önermektedir:

"De facto vatansız kişiler, vatandaşı oldukları ülkelerin dışında olan ve haklı sebepler ile söz konusu ülkelerin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilerdir. Bu bağlamda koruma, vatandaşı olunan Devletin kendi vatandaşına yapılan uluslararası bir haksız fiili düzeltmek için uygulanan diplomatik koruma hakkı ve genel olarak vatandaşı olunan Devlete iadesi dahil olmak üzere diplomatik ve konsolosluk koruması ve yardımı anlamına gelmektedir."

prosedür türüne karar verirken birçok faktörü dikkate alırlar. Yaklaşımlardan birisi, kişinin kendisinin bile en başta tam olarak farkında olmadığı değerlendirmesinden yola çıkarak, başvuru sahibinin 1954 Sözleşmesi uyarınca vatansız kişi olup olmadığını ya da *de facto* kavramı kapsamında ele alınıp alınmayacağını inceler. Prosedür, *de facto* vatansız kişi olmasından bağımsız bir şekilde kişinin, 1954 Sözleşmesi kapsamında mülteci veya vatansız kişi olarak koruma talep etmesini engellememelidir. Zira bu şekilde bir tanıma, Devlete, uluslararası hukuk uyarınca kişinin *de facto* vatansız kişi olarak tanınmasından daha fazla yükümlülük getirecektir.